

LBRIS

We know
books

HERTA MÜLLER
PATRIA MEA ERA
UN SÂMBURE DE MĂR

O DISCUȚIE CU ANGELIKA KLAMMER

Traducere din germană și note de
ALEXANDRU AL. ȘAHIGHIAN

HUMANITAS
fiction

Redactor: Daniela Ștefănescu
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: George Șerban
DTP: Iuliana Constantinescu, Veronica Dinu

Tipărit la Livco Design

HERTA MÜLLER

MEIN VATERLAND WAR EIN APFELKERN

Copyright © Carl Hanser Verlag München/FRG 2014

All rights reserved.

Authorized translation from the original German language edition
published by Carl Hanser Verlag München/FRG

© HUMANITAS FICTION, 2016, 2025, pentru prezenta versiune în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MÜLLER, HERTA

Patria mea era un sămbure de măr: o discuție cu Angelika Klammer /

Herta Müller; trad. din germană și note: Alexandru Al. Șabighian. –

București: Humanitas Fiction, 2025

ISBN 978-606-097-569-4

I. Klammer, Angelika

II. Șabighian, Alexandru Al. (trad.; note)

821.112.2

EDITURA HUMANITAS FICTION

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723 684 194

Bufnițe pe-acoperiș

„Peisajul copilăriei noastre“, spuneți într-unul dintre eseurile dvs., „jalonează percepția peisajului din toți anii care urmează. Peisajul copilăriei socializează fără indicii. Se furișează înlăuntrul nostru.“ În copilăria dvs., câmpurile de porumb se-ntindeau în jurul întregii lumi.

Uriășele câmpuri de porumb socialiste. Când stăteau în plin câmp printre tulpinile dese de porumb, câmpul era o pădure. Porumbul se înălța deasupra capului tău, nu mai vedeai afară din porumbiște. Dar sus lipseau coroanele arborilor, nu era umbră, soarele te bătea în cap toată ziua, toată vara. Și-apoi, toamna târziu, dădeai peste numeroase câmpuri uitate. Care rămâneau pălite și zbârlite, nerecoltate. Le vedeai de departe. Venea zăpada, iar ele o porneau peste pământuri. Și-așa, de departe și văzute din afară, erau ca niște cirezi flămânde care cutreierau vertical întreaga lume. Vertical, da.

În acest peisaj supradimensionat copilul se simte pierdut, resimte prima sa mare singurătate.

Așa a și rămas. Cred că există două soiuri de oameni, care se deosebesc prin felul cum percep peisajul. Unora le place să se urce pe munte, să-și proptească picioarele chiar dedesubtul norilor și să domine valea cu fruntea, cu privirea. Ajunși

sus, respirația li-e slobodă, răsuflă în largul lor și pieptul li se dilată. – Iar ceilalți, când se află sus și privesc în jos, se simt de-a dreptul pierduți. Eu mă număr printre cei pierduți, mă gâtui. Cu cât mai întinsă-i privești, cu-atât mai strâmto-rată și urgisită sunt. De parcă îndată m-aș prăpădi, existența mi-e pusă pe de-a-ntregul la îndoială. Cred că asta se-ntâmplă din pricina nemărginirii în care mă transpun numai-decât și în fața căreia, în fond, nu sunt nimica. Privesc un vast peisaj și mă simt prinsă fără putință de ieșire.

Altădată percepeam natura ca pe un supliciu fizic: natura-i nemiloasă, îngheață, arde – și tu arzi sau îngheți odată cu ea. Verile dogoritoare, toride, setea din gâtlej, praful pământului, nu te poți apăra de ele. Corpul nu-i făcut pentru așa ceva, doare și e istovit. Pentru că nu ești piatră sau copac. Materia din care ești făcut nu rezistă în fața naturii, e o materie derizorie, perisabilă. Orice muncă a câmpului se-nso-țea cu-o tristețe pe care nu mi-o doream defel, fiindcă ea te costă forță în plus. Dar venea peste mine, împotriva mea și nu-mi dădea pace. Era atâta tristețe fără rost, stupidă, de parcă de fiecare dată mă așteptase chiar aici, pe câmp, ori în valea râului: cât timp mai e acesta corpul tău, cât timp o să mai fii în viață? Oricât de des ai fi în peisaj, tot nu faci parte din el. Găseam că natura-i dușmănoasă. La fel și iarna. Mai târziu am aflat că anumite fenomene naturale erau folosite pentru a-i chinui pe oameni în închisori, în lagăre. Cercul polar și deșertul, gerul și arșița pot ucide și le poți întrebuița ca instrumente de tortură pentru a nimici oameni. Mi-amin-team mereu de asta, și nici mai târziu, la oraș, n-am înțeles cum de alții se simt mai presus de toate, se-așază pe-un vâr-f de munte și se uită în vale cu ochii și cu degetele de la pi-cioare, și sunt fericiți. Cum de reușesc asta?

Oare natura ne apare ca dușmănoasă fiindcă omul e la chere-mul ei și trebuie să se afirme înlăuntrul și împotriva ei? În opera

dvs. natura nu apare niciodată ca loc de joacă ori de contem-plație, ci doar ca loc al celei mai dure munci.

Pentru săteni, peisajul nu era nici urât, nici frumos, ci un loc de muncă, un teren agricol. Țăranii au nevoie de peisaj pentru a supraviețui, vremea decide dacă iese sau nu ceva din recoltă. Și neîncetatul boicot al naturii – când inundă, când usucă totul, când vine-o grindină sau o furtună și se-alege praful de tot. Niciodată nu mi-a plăcut peisajul. Cu toate astea aveam o foarte strânsă legătură cu plantele. Adeseori eram singură în peisaj, simțul de observație mi-era de ajutor. Eram nevoită să stau în vale ziua întreagă, iar ziua era nesfârșit de lungă. Ce era să fac acolo? Și-atunci îmi pe-treceam vremea cu plantele. S-a întâmplat așa. Nu eram conștientă de asta, dar îmi căutam un reazem.

Am gustat toate plantele, în fiecare zi mâncam din toate. Toate-și aveau gustul lor aspru, acru, iute sau amar. În mod vădit n-am nimerit niciodată ceva otrăvitor. Poate că înde-lunga singurătate de zi cu zi îmi dăduse un soi de instinct ca al animalelor. Cum de n-am mâncat, de pildă, niciodată mătrăgună sau lăcrămioare? Valea se-nvecina cu marginea pădurii, iar acolo creșteau multe lăcrămioare.

O descrieți ca pe dorința să vă asemănați cu plantele, ba poate chiar să vă transformați în ele, căci plantele o scot la capăt cu-acest peisaj, pe când copilul, nu.

Întotdeauna am crezut că plantele sunt la ele acasă în vale, împăcate cu sine și cu lumea, în vreme ce eu sunt nevoită să băjbâi pe-acolo și nu știu ce să fac cu mine. Mai credeam și că, dacă mănânc îndeajuns din acele plante, poate voi ajunge să fac parte din peisaj, fiindcă trupul în care umblu se conformează plantelor. Speram ca plantele pe care le mân-casem să-mi schimbe pielea, carnea, în așa fel încât să mă

potrivesc mai bine cu valea. Era deja încercarea să fiu pe potrivă plantelor, să mă transform. Să mă transform – cuvântul nu mi-ar fi venit în minte, nici măcar nu aveam vreunul. Era doar dorința să găsec un loc pentru mine, să mă cruț, să-mi rânduiesc timpul astfel încât să-l pot răbda. Îți vezi întreaga vremelnicie, și nici pentru ea n-ai vreun cuvânt, dar te preocupă nu doar lucrurile pentru care ai cuvinte. Ca să pot răbda nu-mi trebuiau cuvinte, oricum nu asemenea noțiuni abstracte. Și-n caz că mi-ar fi fost necesare, era bine că n-o știam. Există tocmai la copii simțiri care-s tot pe-atât de concrete precum corpul însuși – nici mai mult, nici mai puțin. Ele pur și simplu există, și-i suficient. E mai mult decât de-ajuns. În cazul meu era acest fel de a mă simți străină, mereu sunt singură cu-aceste plante și tot nu sunt una de-a lor. Rămân o străină și-s greu de suportat pentru ele, sunt sastisite de mine și-ntr-o bună zi, curând probabil, mă-nghite pământul.

*Câmpul hrănește oamenii doar pentru ca mai târziu să-i înghită.
Acest ciclu e conceput agresiv, nu pașnic sau natural, iar omul
nu-i aici nimic altceva decât un „candidat la panopticul morții“.*

Oamenii seamănă ceea ce crește, apoi culeg și mănâncă ce-au semănat. Îmi ziceam că-ntr-o viață de om mănânci făina a poate treizeci de saci de grâne, ori cincizeci, ori o sută – grâul te hrănește până te-nghite pământul. Moartea a-nsemnat totdeauna pentru mine că te-nghite pământul. Și-mi ziceam că pământu-i așa de voluminos fiindcă deja au murit atât de mulți oameni și dobitoace.

Mereu am căutat pentru toate justa măsură. Când aveam să mănânc atâta trifoi pe cât cântăream eu însămi, atunci trifoiul mă va plăcea, așa-mi ziceam. Dar nu știam de-i bine sau rău să mă placă trifoiul. Sau să mănânc pătlagina de pe-o

bucată de pământ cât patul de mare, și-atunci, în timp ce vacile s-ar fi culcat leneșe în iarbă, aș fi putut să ațipesc și eu nițel. Îmi mai ziceam că ți se numără toate suflările pe care le tragi în piept. Că ele se-nșiruie precum niște bile micuțe de sticlă pe-o ață, formând un șirag. Iar când șiragul răsuffărilor ajunge lung cât de la gură la cimitir, atunci omul moare. Cum însă respirația-i nevăzută, nimeni nu știe ce lungime are șiragul răsuffărilor sale. Și de aceea nimeni nu știe nici despre sine, nici despre-un altul când va muri. Și-mi mai ziceam, tot așa, că atunci când părul tăiat de pe capul unui bărbat ajunge să umple-un sac, și sacul e greu cât bărbatul, atunci acesta moare. Era vorba mereu despre cât de mult trăiește cineva. Voiam să-i pun timpului o măsură ca să devină un obiect pe care-l vezi și-l poți mânui. Dar justa măsură n-o aflam niciodată, așa că-mpingeam încolo și-ncoace timpul plictisit sau hăituit nu doar ca pe-o enigmă – toate aceste socoteli absurde și fără nici un rezultat mă-nfricoșau încă mai mult.

Și pentru că voiam să semăn cu plantele, firește că și vorbeam tare cu ele. Și așezam ore în șir felurite flori unele lângă altele, comparându-le chipurile și împerechindu-le și cununându-le pe unele cu altele.

Aveați obligația să păziți vacile în vale. Ca animale, vacile ocupă o poziție intermediară: nu sunt așa de aproape de peisaj ca plantele, nu au prins rădăcină, și totuși sunt mai aproape de el ca omul.

Eram convinsă că plantele stau nemișcate numai peste zi, dar că noaptea, când toată lumea doarme, ele umblă încolo și-ncoace făcându-și vizite ori călătorind în alte ținuturi. Că rădăcinile lor rămân în pământ, așteptându-le, și că spre dimineață, când se luminează, ele se reîntorc, acesta fiind motivul pentru care cresc în același loc zi de zi.

Firește că zi de zi mă uitam cu gândul aiurea sau curioasă la aceste vaci care și sunt lor însele suficiente. De cum ajungeau la iarbă, se aplecau și pășteau până ce seara erau mânate înapoi acasă. N-aveau nevoie de nimic altceva, nu se uitau la cer. Abia dacă se uitau și la mine, slavă Domnului. Își scuturau capetele fiindcă muștele li se vârău săcâitoare în ochi. Ce aveau ele frumos erau doar ochii mari. Uneori îmi părea rău de ochii lor care străluceau ca apa în fântâna adâncă și în care mă oglindeam de parcă aș fi crescut strâmb din pământ. Și-atunci chiar nu mai știam dacă-mi pare rău de ochii lor triști ori de mine însămi. Dar erau și zile când vacile, în loc să pască, se agitau încolo și-ncoace pe pășune. Iar eu după ele, fiindcă trebuia să am grijă să nu nimerească pe izlazarile de stat și să nu facă pagube pe care să trebuiască să le plătești. Era insuportabil, mă sleia de puteri și uram vacile.

Câte vaci trebuia să păziți?

În cea mai mare parte din timp aveam trei vaci și pentru câteva luni se mai adăugau apoi și doi, trei viței. Iar când viței atingeau greutatea prescrisă trebuia să-i predăm la stat. Trei vaci – dar fiecare vacă e-o matahală și nu așa de blândă precum arată, ci sălbatică și cu forța unui tractor, foarte căpățânoasă și irascibilă. În asemenea zile sălbătice eram disperată și-nvățasem să plâng în timp ce-alergam, și s-alerg în timp ce plângeam.

Zilele se structurau doar datorită trenurilor care treceau pe-acolo. În ele erau orașeni, femeile în rochii frumoase de vară, iar copilul se-apropie cât mai mult de calea ferată, vede sclipind bijuterii, licăriri ale unui alt fel de viață, și face semn cu mâna.

Da, vaea era tăcută, trenurile le auzeam de departe, puteam ajunge din timp aproape de șine. Trenul era ca o vizită. Ca și cum în vale sosiseră musafiri, lume, ba chiar oameni care

nu veneau niciodată în sat. De cum auzeam de departe murmurul trenului, îmi și scoteam șorțul ca să fac semn cu el. Chibzuia încă de dimineață, îmbrăcându-mă, ca azi să port șorțul albastru călcat, dacă în ziua precedentă îl avusesem pe cel înflorat sau cu picățele. Voiam să flutur un alt șorț în caz că în tren se aflau oamenii de ieri. Păcat că trenul era foarte scurt, nu mai mult de trei, patru vagoane. După ce treceau mă simțeam părăsită ca și cum aerul mi-ar fi trântit în nas ușa sa teribil de mare și de albă. Mă-ndepărtam încet de șine punându-mi din mers iar șorțul. În tren se aflau orașeni sau săteni frumos îmbrăcați care reveneau de la oraș. Când sătenii mergeau la oraș își îmbrăcau hainele de duminică pentru ca să nu bată la ochi cu lucruri urâte. Fusesem cu mama de câteva ori la oraș, la doctor sau ca să cumpărăm pantofi. La oraș, lumea nu se umplea de murdărie așa de tare, oamenii nu stăteau toată ziua în soare, nici în praful porumbiștilor, ci la umbra caselor mari, pe trotuare. Bărbații purtau încă din zori cămăși cu mâneci scurte, iar femeile pantofi cu toc cui și genți de lac. Le vedeam și în trenul care trecea, stăteau pe culoar la fereastra deschisă, machiate, aveau broșe, coliere, unghii roșii. Și eu le făceam semn cu șorțul meu vechi roșu sau albastru – eu în mizeria mea, în singurătatea mea slinoasă. De-aș fi născută altundeva ori din alți părinți – așa mă muncea uneori gândul –, oare-aș fi atunci un alt copil? Ori aș fi același copil, indiferent de cine-mi sunt părinții și de unde m-am născut? Ori sunt și rămân prinsă-n pielea mea mereu același copil indiferent de ce-aș vrea să fiu și de câte plante mănânc? Oare rămân toți prinși mereu în ei înșiși? Și-n paralel cu asta simțeam mereu că ceea ce gândesc e nepermis. Nimeni n-are voie să știe că mă frământă asemenea gânduri. Și nici să-mi citească pe față că mănânc flori și le cunun între ele. De m-ar fi prins lumea cu de-astea, ar fi fost cel mai rău lucru cu putință, fiindcă s-ar fi crezut că nu-s normală la cap.

Nu, nu m-a prins nimeni. Nu mi se citea absolut nimic pe față. Nimănui nu i se citea ceva pe față. Când afară se-n tuneca veneau cu toții la masă, la cină. Mâncam și nimeni nu-l întreba pe celălalt cum își petrecuse ziua. Fiecare-și târa după sine secretele. Eram sigură că fiecare-i trist din creștet până-n tălpi, că fiecare are gheare-n inimă și că se împotrivesc, dar numai înlăuntrul lui ca să nu se vadă. Credeam că această tristețe rurală îi stăpânește pe toți, că e egal distribuită peste toate. Că nu i te poți sustrage.

Tocmai pentru că nu i te poți sustrage, scrieți că trebuie „să înveți să suporti și să orânduiești tristețea”. Și imediat după asta: „Copilăria este, probabil, cea mai confuză parte a vieții... Se construiesc și se demolează concomitent atât de multe ca niciodată mai târziu“.

Eram foarte des tristă când eram copil, fiindcă eram prea mult timp singură, fiindcă și în casă trebuia să lucrez mult, de pildă să spăl geamurile. Erau vreo sută de geamuri, ferestre duble cu trei aripi, până ce le terminam trecuse ziua întreagă. Bun, un pic puteai să mai dai și rasol sau să te zorești. Dar asta-ți mânca tot timpul. Așa era cu educația asta, trebuia să-nvăț sălătu geamurilor pe toată viața. De-atunci n-am mai sălătu niciodată geamuri. Știu până la sătisire cum e să dai ascultare, când vor să te pregătească pentru ceva, când trebuie să consideri că ceva ți-e neapărat necesar în viață. Dar în cap ți se formează exact contrariul, îți spui: n-am să mai sălătu geamuri niciodată în viață. Te eliberezi, și cel puțin cu această libertate inversă merge ușor.

Viața mamei e întru totul absorbită de aceste munci, ea face curat și mătură și are o mulțime de mături în acest scop: una de bucătărie, o mătură pentru grajdul de vite, una pentru cocină și una pentru cotețul de păsări, una pentru magazia de lemne, una pentru afumătoare și două mături de uliță: una pentru caldarâm și-o alta pentru iarbă.

E, firește, o exagerare, dar ca mijloc literar aveam nevoie de repetiția cuvântului „mătură” pentru a descrie acest derețic compulsiv. Probabil că nu în toate gospodăriile din sat mania curățeniei era așa de pronunțată, dar viața mamei mele consta propriu-zis într-asta. Când nu lucra pe câmp, făcea curat în casă. E dintre oamenii care nu-și pot lăsa capul să lucreze singur, au mereu nevoie și de corp. A face curat era pură obișnuință, nu mai avea nimic de-a face cu murdăria. Și la fel cum eu mă feresc să muncesc fizic, oamenii aceștia simțeau nevoia lăuntrică să-și solicite corpul. Erau ahtiați după muncă, corpul trebuia să-și consume toate forțele. În cazul mamei mele poate că asta are de-a face și cu cei cinci ani de lagăr de muncă forțată, cu felul acela de-a te speti ca să-ți găsești un reazem, ca să nu te mai percepi. Iar noi, în schimb, trebuie să facem ceva cu capul pentru a nu ne mai percepe. Doar nu suntem altfel ca ei, atât doar că ne împotrivim altfel. Pentru mama munca era mecanică, așa-i stătea în fire. Nu obosea, când muncea era deopotrivă pe deplin absentă și întru totul prezentă. Fiind absentă din ea însăși, a ajuns să fie ceea ce făcea cu mâinile ei. A dispărut ca persoană devenind o succesiune de mișcări, un proces motoric în rochie și șorț. Așa-mi explic astăzi de ce oboseala n-o frâna niciodată, de ce zelul ei nu avea limite. Mâinile îi lucrau tot timpul, doar când dormea n-o făceau. N-am idee la ce se gândea când lucra. Să fi învățat oare în lagăr să nu se mai gândească la nimic? Dacă e sau nu un noroc să uiți

că ai cap și să te înhami altruist la munca cea mai grea – cine poate ști.

Tăcerea când stai la masă, felul în care te lași cu totul absorbită de procesul muncii până ce ajungi un pur proces – astfel se formează o atmosferă în care apartenența se stabilește în mod primar pe baza unor cratițe și obișnuințe comune.

Asta-i privirea unei femei mature. Copil fiind, pentru mine era o frântură de normalitate, dar dacă mă și simțeam bine așa, asta-i o altă întrebare. Cei la care corpul funcționează toată ziua doar nu vorbesc despre sine. Nu se vorbește decât despre manevrele din procesul muncii. Dar dacă cineva nu spune nimic despre sine, ce face atunci să mai existe sentimentul apartenenței? Poate că nu-i decât un singur fapt concret într-atât de puternic, încât nici nu mai e nevoie să simți ceva. Sau sentimentul există, dar nedespărțit de faptul concret. Poate că realitatea apartenenței era atât de puternică, încât nu mai percepeai sentimentul. Pentru toți era normal să aparținem unul de celălalt, așa că n-o mai exprimam prin vorbe sau gesturi. E-un lucru clar și indiscutabil când iei masa împreună cu ceilalți, când folosești aceeași ușă, aceeași tacâmuri și aceeași oală de gătit, când hainele atârnă unele lângă altele pe frânghia de rufe – atunci aparții unul de celălalt, lucrurile exterioare ți-o garantau. Nu știi dacă ceilalți se simțeau singuri ori dacă-și doriseră vreodată să ne preocupăm mai mult unii de alții. Nu cred asta, n-aș fi lăsat pe nimeni să mă bată pe-atunci la cap cu tristețea mea rurală. Că omul vorbește despre sine – în cazul meu asta s-a întâmplat abia ulterior, ajunsă la oraș.

Când scrii despre copilărie ea ajunge să fie mai rea decât a fost. În literatură, perspectiva de copil ascunde un tertip literar. Există în ea și multe lucruri reale, însă cuvintele sunt așezate toate înaintea și în urma altora, unele după altele – câtă vreme atunci când au fost trăite totul era vraște, claic peste grămadă, concomitent și suprapus.

Când eram copil îmi doream să nu trebuiască să muncesc așa de mult, să nu mă duc mereu în vale în loc să mă joc mai mult, să fiu, poate, mai mult împreună cu alți copii – însă astea nu erau dorințe lămurite, afișate. Era ceva subliminal. Acest negru-pe-alb al propozițiilor pe care cuvintele îl poartă cu sine e un alt fel de imaginație decât gândurile copilăriei. Este o lume a cuvintelor construită artificial, și anume cu treizeci de ani mai târziu.

Oare așa se explică și faptul că în Ținuturile joase¹ copilul nu are nici un aliat, nici un prieten, nici o prietenă la școală, nici un om în care să se încreadă? În toate celelalte cărți există cineva cu care povestitoarea, indiferent că-i merge bine sau rău, își împărtășește experiențele.

Poate că i-am îndepărtat pe aliați fiindcă știam că ce-mi umbla prin minte era interzis, fiindcă nu mă credeam în stare să fiu normală. Căci știam că nu-i normal să cred că plantele umblă noaptea haihui, ori că viața ne înșiră răsufărările pe-o ață și le măsoară, ori că ne-nghite pământul. Asta era ireal. Dar la fel de ireală e și religia care se mai adăuga la toate astea: Dumnezeu e pretutindeni, el vede tot. Morții ajung în cer. Îi căutam în forma norilor și chiar îi găseam acolo pe vecinii noștri morți și animalele moarte. Știam că voi avea necazuri cu Dumnezeu. Dacă vede tot, știe și ce gândesc în mintea mea. Bun, pe moment încă nu-mi face nimic, dar cândva tot mă va pedepsi.

Problema principală era că tot ce făceam și gândeam nu era în cadrul a ceea ce-i permis – cum aș fi putut spune asta cuiva? Presupuneam că tuturor li se-ntâmplă ca și mie, și că toți sunt doldora de secrete și de tristețe rurală de care nu-i

1. Volumul *Ținuturile joase*, cu titlul original *Niederungen*, a apărut în germană, masiv cenzurat, în 1982, la Editura Kriterion din București.

nimeni vinovat și pe care satul cu toate ale sale le produce în capul oamenilor. Cu toții au gheare în inimă, însă păstrează totul pentru sine. Așa trebuia să fie, fiecare trebuia să păstreze totul pentru sine.

Scăpări se întâmplau foarte rar. Când pe drumul spre casă, după slujba de la biserică, i-am spus bunicii mele că inima Fecioarei Maria e ca un harbuz spintecat în două, ea mi-a răspuns: „Se prea poate, dar asta nu trebuie s-o spui niciodată la nimeni“. Și cu asta problema era rezolvată. Alteori, auzind asemenea scăpări bunica-mi zicea: „Nu te duce cu gândul într-acolo unde nu trebuie“. Zicea: ÎNTR-ACOLO de parcă te duceai cu gândul într-un loc foarte concret, pe o stradă prea lungă ori într-o sală străină.

Vorbea despre gândire ca și cum aceasta ar avea picioare. Era sfioasă, foarte tăcută, vorbea încă mai puțin ca toți ceilalți, și nu doar cu mine. Și când în sfârșit deschidea gura, spunea ceva scurt și searbăd pe un ton foarte sec. Dar cele spuse zburătăceau în mine. Mă răscoleau și se țineau mult timp după mine. Și-mi veneau tot timpul iar în minte. Astăzi știu că asemenea propoziții erau mai înrudite cu tăcerea decât cu vorba, fiind poate chiar nerostite, ci numai gândite tare. În timp ce era rostită, propoziția se scurta ea însăși mereu. Această rostire fără voie ți se imprimă, fără să vrei, în minte, criptică precum este, cuvânt cu cuvânt. Cred că sunt aforisme nevinovate, care n-au nevoie de nimic căutat, nici măcar de sine n-au nevoie.

Dumnezeu îi apare copilei ca instanță care te judecă, te pedepsește, în timp ce Maria, dimpotrivă, ca o strălucitoare Sfântă Fecioară; la care se duce în biserică tot mereu, aducându-i mici daruri cum sunt o bomboană, un chibrit, un ac de păr.

Era așa de frumoasă, o uriașă păpușă de ghips cu o rochie azurie și cu inima zugrăvită deasupra. Pentru mine ea nu era o sculptură, ci adevărata Maria, cea din ceruri. Nu

m-am întrebat niciodată cum de stătea aici, în biserică, și nu sus în cer. Era normal să se arate, stătea aici și eu lângă ea. Lunga ei rochie azurie – cine din sat avea așa ceva? Nu era permis nici că-i dăruiam diverse lucruri, nimeni n-avea voie s-o știe. Da, era complicat – o lume complicată. Aveam deja destule probleme să duc cu mine toate astea și s-o scot la capăt cu ele. Posibil și să fi vrut să mă pun bine cu ea ca să-i spună lui Dumnezeu să nu mă pedepsească prea aspru. După ce te spovedeai trebuia să spui cuvintele: „Mă voi îndrepta cu-adevărat și mă voi feri de păcat“. De parcă eu aș fi căutat păcatul, și nu el pe mine. După fiecare spovedanie știam că nu-mi voi putea niciodată ține această promisiune, că era o minciună. Și-așa, fiecare spovedanie sfârșea cu o nouă minciună foarte mare. Iar asta doar nu-i rămânea ascuns lui Dumnezeu.

În religie se perpetuează, pe de-o parte, frica, urmărirea și controlul – în casă spânzura de perete Cheia cerului, care vede și ea totul –, dar pe de altă parte tot religia furnizează materia pentru imagini. Dumnezeu, cel cu barba lungă, albă, stă cocoțat sus în pomi, iar morții sunt mânați împrejur pe cer, ca nori, și fugăriți așa cum în armată o face un plutonier cu recruții.

Religia n-a fost niciodată o alinare, mereu te amenința și împărțea pedepse.

Copiii gândesc în primul rând ireal și-n al doilea rând foarte concret, însă irealitatea e concretă. Nu făceam decât să aplic ce-mi spusese adulții: Dumnezeu e pretutindeni. Și: Toți morții sunt în cer. Așadar i-am căutat deslușind în nori chipuri, care chiar semănau apoi cu cineva pe care-l cunoșteam. Când norii erau mânați de vânt, pentru mine era clar că Dumnezeu îi mână de la spate pe morți ca la armată, le cunoaște toate isprăvile și cine știe cum mă va mai mână cândva de la spate pe mine. Deocamdată se mai uită la mine să vadă ce fac, dar simt că ceva se acumulează.